

succeedit, rebus premuntur adversis, et aquanimitate ferment. Ita enim dunitat lucis resque luctuosa ad beatitudinem conferre intelligende veniunt, si quis eis bene utatur, si tristitia sit, non seculi, sed secundum Deum, de qua Apostolus, 2 Cor. 7, v. 10. Fit autem longe frequentius, ut bené homo rebus luctuicis ac tristibus utatur, quām ut rebus letis: illis enim faciliter ad officium revocatur, in eoque continetur, et quasi stimulis excitatur ut in Deo solidam consolationem querat; his facultas insolens, et si quidem his bene utatur, hanc ita magis est meritis, cum res ipse late pars non parva remuneracionis sint.

Quia Non in tuctu sita beatitudine (quinimō exultat à beatitudine luctus), sed ad beatitudinem luctus dicit: ea enim via prescripta est homini perditio, rebusque latius ac prospera semel abuso, ut non nisi circumendo per adversa compita, cō pervenire possit, quō prius recto itinere potuerit: neque enim pervenire mereatur, nisi dolens ac deflens sua se culpā itinere alienissimum. Magnum est qua justitia sunt agere, sed longē maius, quinimō maximum, eorum causa quae geris, aequo animo injuriā pati; id enim, præter malorum longanimum tolerantiam, constantissimam arguit justitiae prosecutionem. Et quidem non necesse est persecutionem justitia causā patiarū, ut beatus sis; ceterum id necessum est, eo si animo, ut mota aduersitate persecutione, à justitia non deflectas; suffrēndi est enim excita in nos persecutio, non ultr̄ accersenda. Ceterum qui superiores ad beatitudinem gradus concenterint, ferè fit, ut in impiorum, quibus moribus est dissimilis, persecutionem incidat; id quod pluribus docet Chromatius in declinatione.

PROPTER FILIUM HOMINIS, nullā vestrā culpa, sed propter me, meā causa eūs doctrinā et gloriā predictabiliis; odio meū, quia in me creditis, quia fidem in me orbi annuntiatis, quia Christiana pietatis veri et integrī cultores predicatorēs eritis; hoc ad suprīmā singula repetendum est.

VERS. 22. — BEATI ERITIS, etc.: non quomodolibet persequeantur vos; nam et latrones et heretici gravissimam patiuntur, sed PROPTER FILIUM HOMINIS. Cū enim faciat martyrem non poena, sed causa, mors sceleratorū non est fidei gloria, sed poena perfidia, ut August. Præcedentes itaque beatitudinēs in actione, hanc in passionē constitūt, idēque perfectissima est. Facilius est quippe justa agere, quām propter justitiam etiam persecutionem pati. Hoc enim præter malorum tolerantiam etiam constantissimam justitiae persecutionem denotat, in Matthæo additur: *Quoniam ipsum est regnum celorum.* Nihil enim apud eū, qui instar peripmati concubat sunt, debet regni et quidem eccliesi exaltatio. Idem autem regnum promittitur primis et ultimis: sed prius, hoc est, pauperibus, propter divitias regni; ultimis, propter exaltationem et gloriam. Aug. autem idcirco in ultima beatitudine ad caput redit putat, per iterata promissionem regni celestis, quia persecutio consummatum perficuntum ostendit et probat. Breviter itaque et clare omnes ita beatitudines ita in summanū contrahit possent: Beati qui, spes mundi divitias, honoribus, voluptatibus atque commoditatibus mundi, justitiam, misericordiam, cordis munditatem, saecum cum Deo et hominib⁹ sectantur et faciunt, tanto animi ar-

gentantes, 2 Cor. 6, v. 10, ex sancto enim luci, velut ex seminio quadam, animi gaudium nascitur.

VERS. 22. — EARTIS, vel estis; nam ad utrumque ambiguum est Graecum.

HOMINES, impii, inimici doctrinæ meæ quam vos profitemini.

SEPARERINT, in carcere ant exilium truserint.

EXPROBRAVERINT, probris afficerint, maledixerint veritatem secundum Matthæum.

EICERENT NOMEN VESTRUM TANQUAM MALUM, exponerint nomen vestrum tanquam malorum et improborum ex albo suo, indignos vos judicaverint qui inter ipsos numeremini, memoriam vestri vel aboleverint abominabilem posteris reddere studierint. Ultimus hic ad beatitudinem gradus est, in passione consistens (superiores in actione consistunt), isque, ut supremus et perfectissimus, ita a mundi opinionem alienissimus. Magnum est qua justitia sunt agere, sed longē maius, quinimō maximum, eorum causa quae geris, aequo animo injuriā pati; id enim, præter malorum longanimum tolerantiam, constantissimam arguit justitiae prosecutionem. Et quidem non necesse est persecutionem justitia causā patiarū, ut beatus sis; ceterum id necessum est, eo si animo, ut mota aduersitate persecutione, à justitia non deflectas; suffrēndi est enim excita in nos persecutio, non ultr̄ accersenda. Ceterum qui superiores ad beatitudinem gradus concenterint, ferè fit, ut in impiorum, quibus moribus est dissimilis, persecutionem incidat; id quod pluribus docet Chromatius in declinatione.

PROPTER FILIUM HOMINIS, nullā vestrā culpa, sed

propter me, meā causa eūs doctrinā et gloriā predictabiliis; odio meū, quia in me creditis, quia fidem in me orbi annuntiatis, quia Christiana pietatis veri et integrī cultores predicatorēs eritis; hoc ad suprīmā singula repetendum est.

dore, ut omnes persecutioēs hāc de causā toleratas aequanimitate ferant; consequenter enim ac jure harereditatis stabiliter possident regnum celorum, perfisi gaudio, pleni ac sature omnibus bonis, liberū a omnibus malis, facie ad faciem videntes Deum, tanquam filii ejus cum Patre suo regnantes. Ex his patet, sicut paulatin crescent virtutes beatitudinis designatae, ita et crescere præmia; omnes esse concurantes, omnes quoque ad salutem necessarias, atque ita esse omnes in certi gradū præcepti et non tantum consilii: idem denique præmium pro diversis gradibus variè nominari. Quoniam autem respondent domis Spiritus sancti, vide latè August. lib. I de Sermoni in monte, c. 3 et 4. Matthæus addit deinde diversos persecutioēs modos, cum applicatione beatitudinem ad praesentes discipulos. Cām maledixerint: Graecō διάβολον, id est, probris, contumeliā et contumeliam praesentes afficerint. Et persecuti vos fuerint: non verbis, sed factis inferendo vim. Et dixerint omne malum adversari vos, absentiam fama et honori detrahendo. Ita haec tria membra distinguunt August. I. 1, c. 5. Mentientes: si enim vera dicuntur, non sunt beati, sed duplicita miseri. Propter me. Referendum est non ad, mentientes, sed ad tria persecutioēs genera jam dicta. Utrumque autem, et mentientes et propter me, addi propter hereticos,

VERS. 23. — EXULTATE, gestile. Συγχρό propriè dicuntur lascivientes pecudes; translatiōēs illis tribuntur, qui, præ gaudiū abundantia, non possunt se contineare quin variis gestus edant, hinc et inde subsiliantes. Non solum non frangamini animo, aut etiam moerore afficiamini, quin potius summo animi gaudiū perfundamini, tanto quantum et exinxēscis exundet. Sic fecisse leguntur apostoli, de quibus scribitur Act. 5, v. 41: *Et illi quidem ibant gaudentes,* etc.

Ecce. Quod promitto, tam certa res est, quād admirabilis et mundi opinionem superans.

MERCES VESTRA. Propositio bravo, ad animos eius certamen agonista horatur; licet igitur brevium habere præ oculis, dum in certamine aut labore sumus. Adhuc, merces redditur illis qui strenuē se gesserint: est igitur meritum eorum qui strenuē se gerunt; argumentum est, iusta dialectica, a correlative: hoc adversi meritorum virtutumque osores. Nam quod aiunt illi: *Etiamsi milles mortem oppettere propter Evangelium, ne pilum quidem propterea posset mereri a Deo, hoc est, obstringere illum ut tibi tantillum deberet.* Non nos obstringimus Deum ita ut nobis aliquis debeat, sed se ipse obstringit Deus, vulnus nobis ipse debere promissa sua.

MULTA, magna, ampla, immensa, humano cordi incomprehensibilis, ejusmodi ad quam nihil sunt passiones hujus temporis. Ampliatio ista, sive magnitudo, aestimanda est, non collatione rerum hujus mundi, sed ex opulentia et magnitudine præmitantis, cuius ut divitiae sunt infinita, ita liberalitas omnem transcedunt numerum ac mensuram. Amplissima autem omnium merces illis reddenda est qui fidelis nomine adversa fortiter tulerint; ceterae enim virtutes rationales sunt; sed fides humanae mentis captus superata.

In corde, ubi suis Deus feliciter videndum se præbet, et coronat pro meritis singulis quos in terris neglexisse videbatur. Ab hominibus igitur insectandi, ultra homines estis beandi.

Solas quatuor beatitudines B. Lucas dominicas posuit, octo vero S. Matthæus: Matthæus enim perfectè descripsit Iesu de beatitate doctrinam; Lucas vero contentus fuit quatuor virtutes amplecti cardinales; temperantiam, que superflua resecans sancta oblectatur paupertate; justitiam, que ut reddit unicuique quod suum est, quod Dei est, Deo, quod hominum, hominibus, quod suum sibi, non recusat famam et situm pati; prudentialium, deplorantem hujus seculi vanitatis coluntas cum solidis futuri seculi gaudis; fortitudinem denique, que, ne à virtute deflectat, adversissima et difficultissima queque aequanimitatem tolerat. Nam, quod

notat ibid. August. utpote qui volunt de persecutioēs et fame turpitudine gloriari, cūm et vera dicantur, quando de illorum errore dicuntur, nec propter Christum ista paupertate: non enim, inquit, sequitur Christum, qui non secundum veram fidem et catholicam disciplinam Christianum vocat.

VERS. 23. — GAUDETE... ET EXULTATE, etc. id est, non solum animo frangamini, sed etiam ita gaudent, ut etiam exterior per exaltationem erumpat. Quoniam

Sapiens testatur, cap. 8, v. 7: *Sobrietatem et prudenter doceat sapientia, et justitiam, et virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.* Porro, existimandum non est, consilii hæc esse ut ad beatitudinem quis perveniat; omnino precepti sunt, omnibus qui beat esse cupiunt: neque unum ex his gradibus consecuisse sufficiat, quangūam diversis singuli sententias recensiti sint; omnes oportet quoquo modo; est enim indissolubilis inter eos connexus, nec quisquam unam habet harum virtutum qui non habeat omnes, ita sunt inter se concaventia, et hī omnibus perficitur unus homo Dei ad omne opus hominū instrutus; tametsi ferè fiat, ut in una præ ceteris unus excellat, in aliis alijs. Pro excellentia autem ac perfectione uniuscūsque in horum gradūm seu virtutum associatione, distribuenda sunt beatitudinis præmia, alijs ampliora, alijs inferiora; et si omnibus eadem una beatitudinis substantia reddenda sit: ut enim connexae sunt ipsæ virtutes, ita et carum præmia, extremitate præmia mediorū, ac mediis consequentur præmia extremitum. Hac itaque, quia simul omnia instruant ad omne opus bonum et perficiant hominem Dei, viamque unam ad beatitudinem unam docent, in unum sic liceat contrahere, quò videtur licet absolutam via ad beatitudinem et beatitudinis ipsius descriptionem:

Beati sunt qui, spes mundi divitias, honoribus, ac voluntatibus, justitiae, misericordiae, et cordis munditiae, dant operam, student ad mutuam pacem reverare qui eam ruperint, denique si quid horum causā injurya ferendum sit, ita sunt animo comparati, ut aequanimitate patiantur; beati, inquam, hi sunt: debetur enim eis consequentur regnum celorum, nec consequentur tantum, sed hæreditatem jure possidebunt, gaudio perfusi, bonis pleni; ab omni miseria liberū, beatū Dei facie fruentes, donati honore filiorum Dei, unā cum Patre Deo regnanti, etc.

SEGUNDUM HAC, id est, hæc eidem, eodem modo, sic ut loquitur Matthæus.

Proferuntur, ipsi prophetis, viris illis insignibus, tota jam orbe illustribus, qui ante vos functi sunt in nomine præconum Dei, ne tam ob hujusmodi persecutioēs omiserunt annuntiare verbum Domini. Videatis autem quorum nomen conati sunt impī ab alijs, horum memoriam nunc sacrosanctam esse apud omnes. Non itaque novum hoc vobis exemplum, aut insolens videri debet, veritatis à Deo profecte multos improborum persecutionibus impeti; semper malis odio fuit veritas, quibus displicuisse summa lata est. Animat eos et prophetarum exemplo, quod hæc ratione prophetarum societatem et gloriam sint consecuturi, quorum fortitudinem in prædicanda

MERCES VESTRA MULTA EST: quia sicut fides omnem rationem superat, ita merces pro persecutioēs filiū reddenda omnia captum rationis excedit. Si enim, modis scilicet supra dictis, FACIEBANT PROPHETAS. Hoc addit ut ne novum quid sibi accidere putent; ut se talibus viris premio, sicut ei persecutione, sequandos intelligent; ac denique ut in eorum locum se successuros in predicatione veritatis sciānt; quorum officium, ut prouide explicit, adjungit.

veritate fuerint imitati : simulque intelligendum dat, ipsos in prophetarum locum functionemque succedere; id quod deinde disertus prosequitur, ad majora etiam eos vocatos docens, ad orbis universi magisterium, cum prophete soli servierint Iudeae.

PATRES, majores seu praecessores.

EORUM, à quibus vos malis afficiendi estis, Ju-deorum.

VERS. 24. — VERUMTAMEN, verūm, sed, è diverso. Nam quatuor hominum generibus, quos pronuntiaverat beatus, opponit quartuor item, quos censem miseris atque infelices; ut omnino consequentur hec ex illis. Nam si beati sunt pauperes et qui esurient, sequitur miseris esse divites ac sature; et si beati qui flet et qui persementatione patiuntur, miseris sunt ergo qui rident et qui favore fruuntur hominum, quanquam hæc omnia mundo paradoxa.

VX deplorantis et litionem aeternorum suppliciorum praedictis est, in novo præsertim Testamento; predictis est denuntiantibus vindictam Dei, suppliciis haud dubium alterius, simul et deplorantis ac commiserantis. Nam, ut Basilius in Catenā, ait, *hæc vox v.e., que intolerabiliter profert doloribus, eis conuenit qui paulo post detrudendis erant in grave supplicium*. Titus: *In extremam calamitatem ruitus asserit. Postquam igitur premis ad virtutem provocaverat, etiam à criminibus et peccatis, futuron suppliciorum denuntiatione deterret*, quod Ambrosius ait: ut si coronis promissis non sunt persuasi virtutibus, certè impudentior tormentorum metu retrahantur à peccatis. Ut per beatificationem quidam ad illa adhortetur, inquit Euthymius, per deplorationem vero ab his avertatur.

Vobis. A discipulis convertit sermonem ad filios perditionis, qui contrariis studiis incumbunt.

DIVITIAS. Quemadmodum mox, v. 20, pauperes intellexit spiritu, id enim addit Matthæus, ita hic divites dicit voluntate, animo, affectu, qui, vel si non habeant divitas, voluntas fieri: quo modo loquitur Apostolus, 1 Tim. 6, v. 9; vel si habent, cor illis apponunt, quo modo loquitur Psalmus 61, v. 41; in iis fiduciam, amorem et felicitatem omnem quam collocant, his se honos, felices et beatos credunt, nec aliud bonum majoris faciunt. Nam sunt qui divitas habeant, sed tanquam non habentes, quos tertio gradu pauperes spiritu esse definitivum supra. Non

VERS. 24. — VERUMTAMEN V.E. VOBIS DIVITIAS. Quatuor generibus hominum, quos beatos predicavat, quatuor alia opponit, quibus va intentat, id est, aeternam misericordiam praediti; et primo quidem divitis scilicet spiritu, hoc est, animo et affectu, sive divitas simul habeant, sive non habeant: opponuntur enim hic divites pauperibus spiritu, quos Matth. expressi, sicut supra explicitimus. Divites ergo hic vocantur qui divitis in hinc vel inclinanti, amore scilicet cum divitis colligi, ut inde avelli nequeant: nam si qui divitas habeant tanquam non habentes, et observent preceptum Apostoli, 1 ad Timoth. 6, v. 17 et seqq., ab hoc va immones sunt: non enim consenseris, sed affectus in crimine est, inquit Ambro. QUA HABETIS CONSOLATIONEM VESTRAM, id est, recipitis

enim census, sed affectus in crimen est, quod nota Ambrosius.

Quia, dat causam cur aeterna ipsos maneat supplicia.

HABETIS, receptam habetis, referitis, reportatis; sic Math. 6, v. 2, veritutis receptorum mercedem suam, Syrus hic transiert, *recepitis*, sed tempus praesens videtur urgeri, adeoque futuro opponi, tanquam datur, habetis, recipitis, seu reportatis hæc in mortali vita, non est quod exceptus in futura aeternâ.

HABETIS autem in et ab ipsis diutinis vestris, Eu-thymio interprete, CONSOLATIONEM, solamen adversus mala omnia, si quis vos invadat, adeoque tutamente invadant, denique quidquid honorum temporalium animus vester desiderat, honores, amicos, servos, vestes, suppellectilem; omnia enim divitis parantur.

VESTRAM, non veram, sed quam vos vobis definitis, exoptatis, et queritis, quæ vobis sufficit, in quæ conquisitis, nec aliam desideratis, presertim si è frui semper licet. Subaudit, ac proinde veram solidamque consolationem, quæ est regni colorum, non esse quæcumque, quæ non datur nisi illi qui, posthabitus omnibus hujus mundi rebus, ad eam aspirant, sed aeterna vos manet desolatio. *Quod si vir divitis ad futurum*, scribit V. Beda, à contrario mellitus intelligitur, ubi pauperum dicitur esse regnum Dei, à quo se regno per omnia, qui hic consolari querunt, alienant, audituri à justo judice: Fili, recordamini, quia recipistis bona in vita vestra (infra 16, v. 23). Pauperis promittitur regnum colorum, id est, aeterna gloria cum cunctarum rerum abundantia conjuncta; divitis exclusus regno colorum; infra 18, v. 24, 25; relinquunt aeterna ignominia omnis expers solatii. Quare Jacobus apostolus Epistola sua cap. 5, v. 1, exclamat: *Agite nunc, divites, plorate, ululantis in misericordia vestre, quæ advenient vobis.*

VERS. 25. — V.E. VOBIS: certa vos manet maledictio. QUI SATURATI ESTIS, qui impleri estis, scilicet cibo potuque, id est, semper sati et distento ventre. Subaudit, nunc, quod quidam etiam addunt, ac supra v. 21, in contrario expressum est; et de affectu desiderio intelligent locus. Non enim, qui aliquando sunt saturi, damnantur; sed qui id affectant ut semper sint saturi, id est, quorum præcipuum studium in hæc vita est, indulgunt rapacite et ebrietati, curare ut venter fatus cibo semper aestuet mero sicut in hæc vita ex divitis beatitudinem vestram, nemo enim divitas diligit eo, quod diximus, modo, quin et iis beatitudinem sive ex tota sive ex parte percipere velit; hoc est enim communis omnibus qui frui volunt creaturæ.

VERS. 25. — V.E. VOBIS, QUI SATURATI ESTIS, id est, qui in hoc studetis, ut cibo potuque farti genio inducatis: illi enim va minatur, quorum, ut apostolus loquitur, Deus venter est, qui in commensationibus et potationibus suam felicitatem ponunt. QUA ESERETIS: nam per quæ pœcat, per hanc et puniuntur: unde et Isaías: *Ecce servi mei comedunt, et vos eseritis*; ecce servi mei bibent, etc. Nam sub esurie etiam siti hinc comprehenduntur, et sub his diabolis omnium rerum necessariarum inopia. V.E. VOBIS, QUI RIDETIS NUNG,

rave; qui hoc pro præcipuo bono ducunt, et in eo aquiescant, si commensationibus et potationibus vacare possint; quorum denique, ut Apostolus ait, *Deus venter est*, Philip. 3, v. 19, quippe omnia colendo ventri impendentes.

QUI ESERETIS, idcirco hic miseri estis inter medias delicias, quia in altero seculo aeternam esuriem patienni. Sicut supra singula virtutibus assignata sunt congrua premia, ita hic virtutis congrua pœnitentia; illi esurientibus saturitas promittitur, hic saturis ministrari esuries; decet enim, ut per quæ peccat quis, per hanc et torqueat, Sap. 11, v. 17. Ad eundem modum scribit Isaías, cap. 65, v. 15: *Ecce servi mei comedunt, et vos eseritis; ecce servi mei bibent, et vos sitiatis*. Nam et hoc Evangelii loco sub esurie sitius continetur; ubi licet per famem et situm intelligatur omnium rerum desideratarum inopia, et eserietis sit, omnis vero boni à vobis expediti degeneratum egestatemque patienni; peculiariter tamen famis cibi et sitis potius intelligitur; præ ceteris enim gulosi in gehenna, acutissima fame et inexplebilis siti cruciabuntur, quemadmodum dices illo epilo infra cap. 16, v. 24, de quo hic Beda: *Saturatus erat dives ille purpuratus, quando epulabatur quotidiè splendidi, sed dirum ve sustinebat esuriones, quando de Lazaris, quem despexerat, digito, guttam aquæ querebat.*

Qui ridetis, gaudeatis, risu laetitateque vacatis, et gaudium voluptamque pro præcipuo bono sectamini.

Nunc, in hæc vitâ (in quâ flendi ac lugendi mille suppetunt cause) et de rebus hujus vite, vel illiciunt, ut, fornicatione, lascivia, et quæ his conjuncta sunt, cachinnis, citharis, choreis, etc., de quibus scriptum est Proverb. 2, v. 14; *luctant cum maleficiis et exsultant in rebus pessimis*; vel de licitis quidem, sed ita ut spiritualiter preponantur, nec ultra ratio habeatur pœcati, modò huius frui debet, per quæ alio loco, Eccles. 7, v. 5: *Cor stultorum ubi latititia.*

QUI, versus rerum vicibus, in alterâ et aeterna vita LUGERITIS, id ad animi, ET FLEBILITIS, id ad corporis, dolorem pertinet. Toti, intus et extra, animo et corpore, tristitia absorbit eritis, momentanea voluptate cum perenni cruciatu commutata, illi ubi flets erit et stridor dentum, infra 15, v. 28. Tunc tempus erit ut risus suis rideant, qui haec Christi verba jam rident.

VERS. 26. — V.E. scilicet vobis. Aeterna vobis immunit maledictio, cum BENEDIXERINT vobis, cum laudaverint vos, cum favor et aplauserint vobis, nomina mundani, filii hujus seculi, majorum hominum pars

id est, qui hoc unum spectatis, ut in rebus hujus mundi transitoris gaudium capiat in lascivia, in luxu, ceterisque divitis, quia LUGERITIS, animo, ET FLEBILITIS, corpore, hoc est, intus et extra voluptas vobis in dolorem animi et cruciatum corporis commutabitur.

VERS. 26. — V.E. CUM BENEDIXERINT VOBIS HOMINES, id est, cum major pars Judeorum (nam de Iudeis illi temporis loquuntur) vobis praedicantibus applau-serit: hoc enim signum est vos eis loqui placentia, vobis potius eorum demulcento, quan redargendo;

nihil nisi humana sectans. Loquitur præsertim de hominibus sui temporis et nationis, ut mox patet. Benedictionem seu laudem opponit odio, separationi, exprobrationi, et ejecioni, de quibus paulo ante v. 22. Porrò ut ibi additur, propter Filium hominis, et sermo est maximè de predictoribus Evangelii, qui comparantur prophetis, ita et hie sermo est de doctribus et predictoribus, qui comparantur pseudoprophetis. Et quanquam licet subaudire benedictio niter vobis, extra Filium hominis, quia scilicet milii adversanini, et contraria doctrina meæ predicatis; videatur tamen non esse illi sensus primus, sed homini beneficioneum hie dari à Christo pro argumento false doctrinæ, quia non applaudant homines nisi pseudoprophetis et impostoribus. Væ vobis cum laudaverit vos major hominum pars ob doctrinam vestram, quia non bona esse doctrina potest, quæ majorum hominum parti placet. Væ doctrina testatur hominum opera esse mala, Joan. 7, v. 7, propriea, ut non possunt homines eam non odisse, ita non possunt non pessima quæque de ejus doctribus dicere. Quare non facilè quis vulgo ab hominibus laudatur, cuius vera et sincera doctrina est; sed hoc proprium eorum est qui loquuntur placentia, Isaia 20, v. 10. Habent quidem fideles sanæ doctrinæ doctores suam apud homines laudem et gratiam, verbum non apud hominum multitudinem seu majorum partem, cui nunquam placet quod rectum est. Nullus ergo doctor placeat sibi ob aplausum populi, aut existimet se rectè docere, quia majorum hominum multitudini sit gratus, sed contra metuat sibi plurimum, qui dirum supplicium ipsi paratum est in gehenna, quemadmodum illi quos oderunt homines, merces multa in celo, supra, v. 25.

SECUNDUM HÆC, hæc eadem, eadem modo, ait Eu-thymius, benedicant nimis et laudabunt.

Exim, causam insinuat cur eis minor aeternam supplicium: quia perversè doceant, similes pseudoprophetis veteribus, falsis illis prophetis et impostoribus, quorum meminist Scriptura, qui quanto magis placuerunt multitudini, tanto amplius displicerunt Deo.

PATRES, majores, praecessores EORUM, Judeorum hujus temporis. Indicat, se non iam statuere regulam generalem quædam accommodatam populo Judeoico, à cuius majori parte sciebat nunquam probandum Evangelium suum. Dicit ergo: Nam Iudei hujus temporis idem faciunt vobis, quod olim majoris eorum pseudoprophetis; illi similes sunt majoribus suis, vos pseudoprophetis. Majores eorum, certè major pars, unde Christus: *Me odi mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera ejus mala sunt*. Secundum hæc enim facientes pseudoprophetis patres eorum, scilicet Judeorum, inter quos iam vivitis. Attestatur hoc Jeremias, cap. 5, v. 51: *Prophetes prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manib[us] suis, et populus meus dilexit talia*. Hoc igitur postremum vix deterrat discipulos à captando hominum plausu per doctrinam, et opponit beatitudini, quæ v. 22 et 25, promittunt ex hominum maledictione, proprie doctrinam et idem Christi.

commendarunt pseudoprophetas, potius quām prophetas; laudarunt eos et magnificarunt, non quād veritatem (falsa enim proferebant) sed quād quae ipsi gratia essent prophetarent. Iu et volubilis agitur, laudant vos isti et applaudunt vobis, quia non quā recta, sed quā audire velint prædictos, presentiū verò que mea doctrina adversantur. Argumentum doctrine falsa, favor popularis. Porro quād veteres Iudei benedixerint sui temporis pseudopropheticis, et adhaescerint eis potius quām veris prophetis, locuples testis est omnis vesti Scriptura, nominatim Jeremias, cū alibi, tum cap. 5, v. 51: *Prophetabant mendacium, et sacerdotes applantebat manibus suis, et populus meus dilexit talia.* Exstant quoque exempla, 3 Reg. 18, de Eli et prophetis Baal ac Iacob; 3 Reg. 22, de Sedecia sociisque ejus et Michael; Jer. 20, v. 1, 2, 6, et c. 57, v. 18, de Jeremias adversariis ejus Phassur aliisque. Eodem modo actum fuisse cum adversariis Christi ejusque discipulorum, intelligitur ex Matthæo capite 24, ex Actis Apostolorum, et historiā Josephi. Pertinet ergo hoc postremum rē, ad corrigendam ambitionem, ut absterreat discipulos suos Christus à captando hominum plausu et gratiā, quād existit sit, argumentum doctrinae non sincere; nee Christi servus esse posuit, qui studiat hominibus placere, aut ab eorum pendeat iudicio. Gal. 1, v. 10.

Vers. 27.—*Sed*, miseris his perditisque relictis, quibus, terrena cùm sapienti, aures clausae sunt, ita ut nequaquam percipere queant ea quae sunt spiritus Dei.

QUI AUDITIS, animo vera honestaque omnia cognoscendi et colendi, qui aures aperius ad audiendum, excipendum et amplectendum id omne quod Deo gratum est, quantumvis carni inimicum, quandūvis a vestri opinione fuerit alienum.

INIMICOS. Non potest sufficere ut amicos vestros diligatis; si legi Dei satisfacere vultis, diligite et inimicos vestros.

Proximorum loco, ait, etiam inimici habedunt, ac proinde etiam diligendi, et nec inimicorum loco habendit; id quod lex quoque et prophetae compliribus locis disertè docent, Levit. 19, v. 17, 18; Exodi 25, v. 4, 5; 4 Reg. 24, v. 5, et 26, v. 9; 4 Reg. 6, v. 21; Job. 31, v. 29; Prov. 25, v. 21. Nam quid inimicos nostros vocati, faciunt, non ex sua sententia, sed ex accepta à vulgo sermonis consuetudine. Diligendi sunt autem, non quatenus inimicos agunt, sed quatenus homines sunt, odio quo nos prosequuntur seu malitia ipsorum non obstante, astimati scilicet ex communī naturā, non ex vita, quod vitium ad majorem potius benevolentie affectum movere nos debet, quemadmodum medici quando eales feruntur à phreneticis, tunc etiam magis misericorditer illorum. Porro diligere ad animum in primis spectat, cuius quia probatio est operis exhibito, addit:

BENEFACITE QUI ODERUNT VOS. Atqui ne existimare

Deum te posse adversus hostes interpellare, quō vindictam ille sumat, quam ipse non potes, adnectit:

Vers. 28. — BENEDICTE, bēnē p̄c̄m̄ni MALE-DICENTIUS, qui imprecantur, qui devorent; digni enim sunt lacrymis et flētibus; non maleficitionibus.

ORATE DEUM, ministrum ut ille etiam donentur homines quod non est facultatis vestra dare. Si quid autem unquam loquatur aut agat sincera animo homo, id certè est dū orationi incumbit, quando Deum, cordum scrutatorem, solum solus alloquitur. Doceatur itaque inimico diligere lingua, opere et veritate. Quam dilectionis formam ex magistris sententiā discipulus præscribit, 1 Joan. 3, v. 18; ad lingua enim oratio, ad opus beneficentia, veritas ad animum spectat. Hæc autem præcepta iussaque sunt prorsus, non in arbitrio relata; et quis unquam Catholico-rum aliquid docuit? nam quid quadam dilectionis officia, extra necessitatē et scandalū rationem, inimicis prestare, non præcepti, sed consiliū perfectio-nis eximia esse, scholastici doctores docent, id in amicis non minus quam in inimicis locum habet cum tamen gravior longè illius sit offensa qui amicos non diligit, quam qui non diligit inimicos: consequiturque id ex præceptorum affirmando enunciatur natura, que neminem nisi pro re nata, loco et tempore, obstrungit. Verē, Calvine, horribile portentum ipse afferes; et impingitis in id ipsi quod in aliis damnatis, qui Dei nobis præcepta proposta vultis, non quid ea implere valentem, sed ut nature nostræ imbecillitatem, oneri misere succumbentes, agnoscamus. Scimus nos majora esse quam ut ea ferantur nature vires nostre; sed non majora, quam ut supereret gratia, quam promittit novæ legis auctor adiutrice viribus nostris. Porro id eum hæc siue à Domino præcepta sunt, ad quæna que proxime antecedunt, ut nostris animis sua bona habitudo servetur incolimis, et inimici, charitate et beneficencia superari, nobis Deoque conciluntur.

CALAMITATIBUS, ut vestri precibus reconciliatur Deo, condonatis versis calamitibus, qui de vobis falsa deferrunt ad homines. Græcè et Syriacè, hoc prius, illud posterius est. Est autem hujus loco, τὸν ἵπτερόν, quod militare propriè verbum est, ab ī, et ἀγέ, Marte, deductum, unde ἵπτεται quasi ἵπτεται, Marius et hostiis insultus. Quare alli pro calamitatis verbis vertunt infestantibus; Syrus Dedeberin tecum baciro, qui vexans vos cum violentiā; cui bene congruit id quod sequitur, et perseguantur vos. Subaudi autem, vexatione infestatione non resistentes, sed fugā immo-cuā vobis consilentes.

Vers. 29.—Er non legitur Græcè; Syriacè tamen additur ut Latinè.

Qui, eī qui, te. Sūbito mutatus numerus facit et incalendam præceptum, quod unusquisque sic audire debeat quasi sibi uni dicatur.

PERCUTIT IN MAXILLAM UNAM, PRÆBE ET ALTERAM, potius quām omittas, quām non pergas cum diligere, potius quām quid admittas alienum à dilectione, potius quām vindictam de illo sumas aut malum mali

retalies, tantū absit ab injuria retalianda cupiditate.

Injuria est, si quæ alia, ignominiosa, alapis cadi: ideoque duplex, quia ignominia accedit. Porro *dextram maxillam* dixit Matthæus pro *unam*, secutus loquendi consuetudinem, non cedendi, in sinistram enim facilius ferientis item est; aut certè extremi contemptus significandi grātia *dextram* nominavit; solent enim qui contemnuntur, aversi ictu, in sinistrum nempe latus, cadi, tamquam qui jubantur facessere, indigni etiam quā nobis verberantur.

PRÆB. Verē, obverte illi et alteram, libens patere verberari tibi et alteram, scilicet potius quam alapam regeras, potius quām illi resistas cum quo pacem exercere debes, potius quām injuriam vindices, aut malum modo penes: id est, paras si etiam altera maxilla alapis excipere, repetitas novasque injurias ferre, potius quām maleficiis certare, aut ultionis aliquid ob acceptam injuriam mestitare. Notanda christiana et elegans antithesis, quā lege talionis, patientia, ut ita dicam, talio opponitur. Ceterū noluit nos Christus horanti ad accundam militiam, et eorum præserit qui nocendi libidinē jam ardent; quare non id voluit, ut quoties cesi fuerimus maxillam unam, mox alteram porrigamus: quid enim id foret nisi malitia irritanteum? Non est sani æquique interpretis syllabus aucepari, sed attendere ad ejus qui loquuntur consilium. Atqui minimè obscurum est quid Christus velit, animos nempe fidelium ad constantem patientiam equanimitatemque formare, ne semel aut iterum offensi deficit vel fatigentur, sed compo-siti simenter ad tolerantiam majorēm si crescat malorum improbitas; atque ubi semel lesi fuerint, hoc ipso documento ad tolerantiam erudiantur, et patiente patientes esse discant. At quare hoc? ut charitatis animi ergo proximos suavitas salva permaneat, et inimici patientiæ evicti Deo lucifrant; que duo Paulus notat, Rom. 12, v. 21, ubi ait: *Noli vinci à malo, sed vine in bono malum.* Consilium enim Christi est docere nos animis esse malorum tolerantibus, tolerando male vincentibus, mansuetis, ut pacis et charitatis studiosis. Quid enim? dum malo malo resistetur, fit id quod solet dum igitur ipsis additur, ex parvo magnum, ex uno multiplex redditur, aliisque ex ali propagatur; ac crescunt molestiae, animi pax amittitur, patientia charitatisque, virtutum cūm nobilissimum tūm maximē necessarium, fit jactura, inimicus habetur offensio, qui tolerantia vine potuisset. Nec sane conuenit Christiano, inquit Chromatius, vicem injurie reddere, ne similis ei cui vicem restituit judicetur. Si enim malum est injuriam facere, non est alienus à culpā qui vicem malam rependit, ac per hoc non potest bona haberi, qui malum imitatur. Porro, non hic vetat Salvator injuriam declinare; neque, cum inculpate tutelle moderamine, illeso charitatis affectu, propulsare; neque etiam aliquando, salutis publice ergo, quibus id officiū incumbit, vindicandam committere; multo minus igitur quibus id ex officio incumbit, magistris vindicare, oræficiis

corrigerem, majoribus aut etiam equalibus corripere; sed privatas inhibet inimicitias, private ultionis studium appetitumque improbat, ac ne tantillū quidem vult, ol. malum quo affectus es, animi tui charitati ac suavitati, erga cum qui te malo affecti decedere.

VESTIMENTA, extimum, pallium.

TUNICAM, quāvis maximē tibi necessariam noli pronovere; ne prohibeas, scilicet quin auferas, potius quām te ulciscaris, aut quāvis illum injuria afficias, vel in injuria venias contentionem, longè enim praestat vestibus charitas. In Matthæo est: *Et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Pallium significat summam vestem (quāquam aliquando pro quo vis vestimenti genere ponatur) que Romanis nota est, Græcis pallium, estque ferē majoris pretii quām tunica. Fæc jacturam igitur, inquit, et pallii quod majoris est prelii, quo nisi prius detracto tunica exiū non potest; ubi jacturam aliquam accepis, paratus si etiam graviore ferre; vel tunicam et pallium, Matthæus dixit pro vestem unam et alteram (*nam et interdum*, quod apud Euthymium annotatur, *omnis vestis, modo pallium, modo tunica appellatur; sexies etiam tunica pallium, et pallium tunica.*) Lucas enim præponit pallium, ut certè prius auferre quis tentet pallium alterius, vestem et extinxam et pretiū maximū, quām tunicam; et pallio ferē nudari alter malit quām tunica: *tunica enim, iuxta adagium, pallio propri.* Et ergo qui eripere tibi vult vestem unam, permitte ut auferat, vel etiam adjice, et alteram, etiam eam quā tibi magis opus est, potius quām cum detrimento pacis et charitatis iudicio contendas, hoc est, potius semper ad tolerantiam majorēm si crescat malorum improbitas; atque ubi semel lesi fuerint, hoc ipso documento ad tolerantiam erudiantur, et patiente patientes esse discant. At quare amarum contentionem, seruque anima pacem, tunicam furi adiicit; quem si et tolerantia ad beneficiā suā devinat (id quod facilē possit), nullum dispensandum magnum est, tantā cum victoriā comparatum. Hæc si in vestibus, tegendo corpori necessariis, locum habent, quanto magis in aliis omnibus caducis hominum habent?

Vers. 30.—*Omni, curvis, etiam inimico PETENTI* aliquid ab te, tribue, dū id quod petit. Esto promptus ad nonandum, si quis quid ab te petierit: si conciliatur amor mutuus.

Et qui, et ab eo qui.

QUE TUA SENTI, tua, res tuas.

NE REPETAS, cum detrimento charitatis honorumque patiorum. Vult, ut, quoad ejus à nobis fieri potest, fratrum supplicem inopie succurrarus, sive donec sive mutuo datis nostris rebus; idque hilari ac benigno vult; minime verò eis negemus, asperi, temerari aut difficiles, id quo indigent; sed siquidem in nostris id haud situm sit facultate, saltē animi erga eos benevolentiam suavenque affectionem testemur.

Vers. 31.—Er, denique. Summa hæc est ipsa æquissima natura lex, à Deo hominum cordibus in

sculpta. Omnis in proximos beneficentia, unam certam regulam tradit; et monstrat inimicorum dilectionem, ipsi legi naturae consentaneam.

VULTIS, veletis, re simili natā. Si tu te præberes alicui inimicū aut injurium, probares plurimū si se illi non ulcisceretur, sed conaretur, longanimi mansuetudine, et se à pari malevolentia servare, et tuam malevolentiam superare.

Eros. Similitudo significatur, non aequalitas, sed propioris, propter conditiones disparēs, mariti et uxoris, patris et filii, domini et servi, etc. Ubi propria res agitur, acutē videt unusquisque quid rectum sit, quid erga se fieri aequum sit; at ubi aliena utilitas vel iactura in quaestione venit, præcā quā p̄lūtū adfert exitate, non perinde in promptu occurrat illa cogitio. Ceterū, ut occurrat, jūbet Salvator, ut ubi aliorum res agitur, nos ipsos adspiciamus, et id quod optaremus nobis, hujusmodi re natā, ab illis fieri, id ipsi vicissim eis præstems; hoc est enim diligere proximum sicut seipsum. Domestico itaq̄ magisterio nos erudiendos tradit, et unumquemque sibi regulam constitutū recte et justè cum proximis vivendi, quā non poterat alla æquior dari, ipsa suffragante nature ratione.

VERS. 53. — ET SI. SI autem. SYRUS: Si enim, Altero argumento, partim à veris commis à Deo non ab hominibus expectandis, partim à discipulorum conditione sumptu, commendat inimicorum dilectionem. Q. d.: Si difficile vobis videtur Deum imitari, at præstis oportet publicans et ethnici, quos ipsi exscrēmāti.

DILIGITIS, vos, populus sanctus, vocati ut sitis sancti, quemadmodum sanctus est Dominus Deus vester.

Eos, tantum, qui vos DILIGUNT. Ceteroqui enim, premio digna esse possit, eorum à quibus diligaris dilectio; inimicū, si non ideō præcipue diligas, quia te diligunt, sed quia Deus eos diligendo præcepit, itaque eadem ratione, et ceteros diligas, qui te ipsi non diligant.

QUE VOBIS EST APUD DEUM GRATIA? q. d., parva aut nulla. Magnam inēunt à Deo gratiam, qui observant præcepta ipsius et diligunt proximos. At quid gratia hoc facto vestro possitis à Deo consequi, quid beneficii laudis promereri, quo testetur Deus gratum sibi esse obsequium vestrum, quemadmodum testari et remunerare solet officia servorum suorum fidelium? Non est iste cultus Deo gratus, non amare nisi redamtem? Gratia hic non ita accipitur ut operari mercedi aut meritis (nam quod Lucas dicit quā vobis est gratia, Matthæus effert quā mercedem habebitis), sed ut significet affectum animi, quo quis acceptum gratum habet alterius officium, cum opportuna declaratione testificationeque: qui quidem

VERS. 54. — ET SI MUTUM DEDERIS HIS, A QUIBUS SPERATIS RECIPERE, nempe, simile beneficium vel innotui vel alterius beneficiae, QUE GRATIA EST VOIS, quam magnam initis gratiam apud Deum, ut ab eo magnam mercedem speratis? Unde Matth. dicit:

Gallie gr̄e, dicitur, voce minimē ambiguā. Versatur autem etiam circa ea opera quibus merces debetur; et declaratur eo ipso quo merces prompti hilariterque persolvitur. Quid promeremini? quid præclarificatis ob quod merces vobis à Deo expectanda sit? Expectabant Iudei à Deo servata legis mercedem; recte, juxta Dei ipsius promissa. At, qui eos tantum diligunt à quibus ipse diligunt, nihil facit divinā mercede dignum, partim quod mercedem recipiat quarebat ab hominibus, mutuum scilicet ab eis quos diligunt dilectionem, partim quod vicariam meritamque dilectionem rependat, ingratis prorsis censendum ab omnibus ni fecerit. Itaque ingratiūdinus notam effugit, non dilectionis premium meretur: et, si rem expendas, se diligunt, non alium, in se reflectens amorem qui alium prosequitur. Humanus paterfamilias, operario à se conducto, postquam suo bene functionis est officio, et mercedem solvit et gratiam habet; quanto magis illis suis, observatoribus præceptorum suorum, celestis Pater, cuius humanitati nulla hominum comparanda est? Quocirca Christus, quibus gratiam esse insinuat hic, diligitoribus, inquam, inimicorum; mox versus 35, subdit mercedem fore multam. Nihil igitur obest gratia ista meritis aut mercedi. Hoc adversus hereticos.

PECCATORES, quicunque, etiam publici, quos pulchritudinem notum est contempnere præcepta Dei, ac proinde nihil gratia aut muneras, sed odia supplicatione non minima à Deo manero, utpote publicani et ethnici; quibus vos necessum est virtute præcellere.

DILIGENTES SE, eos qui diligunt ipsos, DILIGUNT, ipsa hoc dicante etiam corruptū naturā, non ex eō fonte quid diligat legem Dei, sed ex eo quid diligat seipsum. Non est igitur hujusmodi dilectionem proximorum à Deo gratia, nec ea prōinde est quam Deus præcipit.

DILIGUNT. Homines ita lucis inhiantes ut omnem exiisse videantur humanitatem, neminemque amare nisi se, à promerito premio servate legi Dei omnium iudicio, quām alienissimi, hoc tamen habent ut amantes redamenta, sive quid suam captent utilitatem, sive quid ipsa exortetur natura. Non ergo id laude premio aut mercede dignum est neque id profinde quod lex Dei voluit.

VERS. 55. — BENEFICERITIS. Dilectio potissimum est animi; beneficentia operis.

GRATIA. Istud non facere, turpe est; facere, non magnas laudes: non enim tam beneficentia est quam permittatio beneficiorum.

Hoc, idem.

Reliqua ut versus superiori.

VERS. 54. — MUTUM. Inter cetera beneficentiae, unum insigne est, argentum mutumum dare

Quā mercedem habetis? Nam et peccatores peccatoribus FOENERANTUR, id est, mutumum dant, quia Græci est eadem vox, que initio hujus versus: Ut recipiant aquatia, id est, parent mutui vel beneficij vicem in sua necessitate. Itaque

iis qui opus habent pro hujus vita necessitatibus.

RECIPERE, supple, non sortem (nisi enim spes esset sortis recipienda, donum potius esse quam mutuum) sed vicem mutuum, ut et ipsi vobis vicissim dent mutuum, aut commoden, vel aliud præstant beneficium; nam ut subandas fenus, non perinde permitit illud quod sequitur, que gratia est vobis, multoq̄ minus illud ut recipiant aquatia. Intelligitur porro, si non vult Christus ut sperniāt vicissim accipere mutuum, multo minus velle ut sperniāt fenus aut usuras.

FOENERANTUR, id est, dant mutuum; est enim eadem vox Græca, quā mox vertit mutum dare: que ambigua quidem est ad foenerari et mutum dare, sed huic loco congruit significatio mutui.

AEQUALITAS, paria, parent mutui vicem, ubi opus habuerint.

Reliqua ut versibus superioribus.

VERS. 55. — VERUTAMEN, verū, sed, DILIGITE, non eos tantum qui vos diligunt, sed et INIMICOS VESTROS, qui oderunt et persecutur vos, nec spes est ut vos vicissim diligant.

BENEFACITE, don iis tantum qui vobis benefecint, et MUTUM DATE, non solis illis qui referre vicem poterunt, sed quibuslibet, NIHL INDE SPERANTES. Syrus addit: Benefacite eis, scilicet inimicis vestris.

NIHL, nullum par au simile beneficium, INDE, ex beneficio præstio aut mutuo dato SPERANTES, hoc in mundo, sive, quod Syrus addit ab hominibus. Nullo commodi vestri respectu ad juvandos proximos vestros ducamini; tantum cujusque inopiam et Dei iussu spectate. Spes mutui beneficij aucter ipsi beneficentia gratiam.

ET HOC ERIT MERCES VESTRA MULTA, magna, copiosa, et præstant in celo; vide 12, supra; quandūquidem mercedem non quereris in terra. Magna vobis à Deo erit gratia, ac proinde et ampla reddetur merces, qui, in diligendis et beneficiis afficiendis proximis, non corruptum vestri sensu judicium, quod plerique, sed Dei legem ac voluntatem secuti fueritis. Quoniam studi ipsa virtutum sine remuneratione torpescunt, non omnem excludit spem retributionis, sed, mercedem præstante à Deo, et sperari posse, et inducere redditum esse, docet.

VERS. 55. — MUTUM DATE, NIHL INDE SPERANTES, id est, nullam expectantes ex isto beneficio parent beneficii vicem: non enim hic agitur de recipienda pecunia ultra sortem. Sic ergo duos istos versus plerique exponunt, ut exclusatur à beneficentia Christiani omnis proprii commodi consideratio. Quoniam videatur valde congrua (que adhuc perfectiore prescribit benefaciendi modum) interpretatione sancti Ambri, prefat, in Lucam: Date mutum nihi inde sperantes, id est, etiam cum desperatione recuperationis, seu recuperanda sortis. Qued clariss docet lib. de Tobia, c. 16: Date, inquit, mutuum is à quibus non speratis vos, quod datum fuerit, recuperatos; quando videlicet petitur non donum, sed mutuum causa honestatis vel verecundie, quanvis vietas p̄t paupertate nūquām esse reddendum. Ita ut Christus hic pro tempore et loco mutum dare jubeat, non solum sine usu, spe simili beneficii, sed etiam sine spe recuperanda sortis, subveniendo

Et ERITIS, eritis quoque, id est, esse declarabimini genuini FILII ALTISSIMI, Dei, quo non est alius, vel potentia, vel gloria, excelsior. Tertium argumentum sumptum ab exemplo paterno, quo ad dilectionem inimicorum, id est, omnium hominum Dei causā, horatatur.

Quia similis ipsi eritis, qui BENIGNUS, id est, beneficēs EST, SUPER, erga INGRATOS, etiam ingratos adversus beneficēs sua, et transgressores sancte legis sua, id est, MALOS. Ipse enim solem suum oriri facit, etc., ut est in Mattheo. Quasi dicet: Eāque malis ac bonis communem sortem facit; aquē iis à quibus non colligit aquē iis à quibus colitur, aquē iis à quibus contemnit atque iis à quibus diligunt. Quam Dei amplissimum beneficium, liberalissimum ac munificissimum bonitatem, quidam assequi non valentes, finixerunt, alii eum necessitate agi (quasi non ipse, sed necessitas Deus esset), alii non habere providentiam, ne curam gerere inferiorum istorum.

VERS. 56. — MISERICORDES, id est, benigni, beneficēt, commodi, humani, ad gratificandum faciles, scilicet erga omnes, amicos et inimicos, boes et malos, divites et inopes. Evangelista iunctus septuaginta Interpretis, Hebraum hastis misericordem, et hēsed misericordiam vertit, quod propriè beneficium significat et beneficentiam seu beneficium. Unde illud frequentius in veteribus Scripturis: Facit mecum misericordiam suam, pro, affectit me singulari beneficio.

SICUR. Similitudo hic significatur, non aequalitas: impossibile enim factum homini assequi perfectionem Dei, sed conandum est semper ut proficiamus.

PATER VESTER, qui vos à gentibus segregavit, atque in filios adoptavit, ut servatis ipsi ita ut ipso dignum est, tali tantoque Patre, vitā ac moribus vestris ipsum referentes.

MISERICORS, benignus, quod antecedit, seu beneficēt, scilicet erga omnes.

VERS. 57. — NOLITE JUDICARE, ne judicetis, scilicet quenquam. Quod erat vitium Phariseis et scribis familiare. Accipit autem judicare in malum, ita ut condemnationi junctum est; sed non agitur de publico legitimo iudicio, id quod persepsit ut sanctissimum datum apprime necessarium, sacris Litteris probat et commendat; verū de privato, coque non quovis,

scilicet iis qui præ verecundia non audent eleemosynas petere, sed mutum: quod reip̄sū qui dem est idem quod donare, non tamen in modo. Unde recte observat Hieron., in c. 48 Ezechielis, profitetur virtutis ac legs, ut initio lex quidem à fratribus usurp tolleret: Non foenerabis fratrem, sed alieno; deinde prophetā ab omnibus, Ezech. 48, vers. 8, deinde Dominus in Evangelio præcipierat mutum dare illam iis à quibus non speraremus sortem recipere. Quā de causa pulchr̄ Tertul., libro 4 contra Marcionem, c. 17, annotat in hunc Luca locum: Prius fuit ut Dominus fructum foeneris (id est, usurp) eradicaret, quo facultas assuēceret, hominem ipsi quoque foeneri (id est, sorti in mutum date) perdidit, exijs fructum (id est, usrum) diuidisset amittere. Consentit August. libro 1 de Sermone Domini in monte, ad verba: Qui vult a te mutum dare, nonne amittere. Consentit August. libro 1 de Sermone Domini in monte, ad verba: Qui vult a te mutum dare, nonne amittere.

VERS. 57. — NOLITE JUDICARE. Non prohibet quod-

sed temerario ac maligno, quo quis, vel sinistre interpretatur alterius dicta aut facta dubia, vel exaggerat delicta levia, vel divulgat crimina, vel calumnias impedit benefacta; vel desperata salutis delinquentem judicat. in summa, iniquus, severus, curiosus est in alios censor: id quod, aut ex invidia odioque in fratres nascitur, aut ex superbia, venante cum illis collate propositi opinionem, aut denique ex curiositate, animum tractantis vitis alienis oblectante. Porro crimina manifesta damnae, non illicitum judicare est, sed sequi Dei iudicium qui ejusmodi damnavit; et, fratrem quo emendetur corrumpere, id vel unice diligere est. Cum vero judicare sit definitivum de re ferre sententiam, suspicio a iudicio differit, id quod B. Augustinus notavit, tract. 90, in Joannem.

Et nos auocasimini. Fit etiam plerisque, ut homines experientur sive vita censores tales, quales ipsi egerint aliena; que, quamquam res sit modestissima, et natura mire omnibus invisa; verosimiliter tamen est Salvatorem terrenos nos vultus Dei iudicium, quam hominum, qui et de candissimis animis sape numerò censem iniquissimum.

NOLITE CONDENARE, p̄t̄ καταδικεῖσθαι, ne condemnatis, scilicet quemque; Explicatio est ejus quod praeedit, nolite iudicare; iudicis enim est condemnare. Prohibet Salvator ea que benignitatem erga proximos, cuius exemplum vult nos a Patre coeli accipere, adversantur, horaturque ad ea quae convenient, additis et penitie et premisi.

DIMITTITE aliorum in vos peccata. Absolvite, ad verbum.

Et DIMITTEMINI, et absolvemini, scilicet a Patre vestro, et dimittentur vobis a Deo peccata vestra. Hoc est illud quod Matth. 6, v. 14, ait: Si enim dimiseritis hominibus, etc.

libet iudicium, quo peccata aperta vel condemnantur, vel castigantur, vel corripiuntur, vel vituperantur. Hoc enim iudicium et exercet Petrus adversus Ananiam, et Paulus in fornacium, et Christus erga Phariseos, dum toties eos obligavit, et me minatur, unde et John. 7, v. 14, dicit: *Iustum iudicium iudicate; sed vetat malum agnoscere ac temerari.* Unde Hieron. hic: Non prohibuit iudicare, sed docuit. Haec veteram malum, hoc est, condemnationis iudicium proferre de dubiis. *Judicatum enim pro sententiā, et iudicare pro condamnatione sumit.* Duxit autem Ila August. revocat ad duos capitula. Primum, cum incertum est quo animo, quale factum est; sunt enim quedam facta media, quia ignoramus quo animo fiant, cum bono et malo fieri possint; de quibus temerarium est iudicare, maximē condamnando. Alterum, cum incertum est, qualis futurus sit, qui nunc malus appareat, et ha reprobemus, quasi sanitatem eius desperemus. Unde et Paulus simile iudicium de rebus dubiis veteris ait: *Nolite iudicare ante tempus; quia scilicet dubia suo tempore, quando erunt certa et manifestata, iudicabuntur.* Et nos iudicabimus, ab hominibus, inquit aliqui, id est, ut non contingat vobis idem ab aliis. Sic enim plerisque fieri solet ut severi aliorum censores severè ab aliis censeantur. Generaliter tamen et etiam fieri erit sententia, si de iudicio Dei intelligatur, ut forte intelligent veteres, August., Chrysost. et alii. Inquit, et non iudicabimini, id est, ut non incidatis in severissimum iudicium Dei. Nihil hac justitia benignus,

VERS. 58. — DATE proximis ea quibus opus habent, ET DABITUR VICISSIM VOBIS, à Deo Patre, quod prodesse vobis querat et beatos vos reddere; redibit ad vos multo cum fenero beneficium vestrum.

MENSURAM, etc. Parc autem dabitur, si parcet ipsi dederitis; nam, si liberales ipsi fueritis, copiosissime opulentissime restituet vobis coelestis Pater. Mensuram enim solidarum opum, non tantum non parcam, sed et DONAM, adiutorio CONFERTAM pressam, et COGATAM, et SUPERFLUENTEM seu exuberantem, id est, comunitatissimam liberalissimamque. Sumpta sunt epitheta haec omnia (in quibus observanda gradatus est) ab eorum consequundine, qui res aridas, ut frumentum seu aliquid aliud ejusmodi, liberaliter absque parsimonie metiri dum volunt, id ipsum quod admelittetur, quod sit confertus, comprimit manibus, deinde vas ipsum medium quatim quo amplius capiat, denique etiam superadditum quod ultra mensuram redundet. Liberalius itaque liberalissima redditur mensura, 2 Cor. 9, v. 6, mensura tamen: nam quamquam immensa erit, si conferatur cum iis que hac in vita fuerint erogata, habebit tamen ratio gradus virtutis uniuscuiusque; nec enim aequalis erit omnium meritis.

DABENT, effundent, scilicet quibus illud curia a Patre mandabunt, phrasis Hebraica, pro impersonali dabitur.

IN SINUM VESTRUM, id est, vobis ipsis, firmiter aternumque à vobis ipsis possidendum; nam, quod in sinum nobis datum fuerit, nostrum prorsus est, ne facili nobis perit, quippe quod ita teneamus, ut facile sit nobis in locum tutum transferre.

REMETIETUR, impersonaliter, vicissim metietur, per pari referetur. Convenit ista sententia Salvatoris cum ista Hebreis usitata proverbii loco *milda bennida*,

nihil hanc retributione clementius dari potest, ubi sententia Iudicis in potestate ponitur iudicandi.

VERS. 59. — DATE DANTIBUS VOBIS, etc. Quibus verbis diffidente sollicito, et ovariae est amputata cunctatio, ut quod reddituram se promitti veritas, secura expendat humilitas, inquit Leo, 6 de Judio decimi mensis. MENSURAM DONAM: q. d.: Dantibus non solita dabitur, sed ad eum redditus magno cum fenero beneficium; quod exprimit per metaphoram mensuram frumentariae. *Mensuram itaque vobis, id est, plenam, cujus integrati nihil deest, ex confortant, Graecē pressam,* id est, manibus constipata, et COGATAM, vase scilicet concuso, quo amplius capiat, et SUPERFLUENTEM, id est, ut implatur et redundet et undique diffiat; q. d.: Liberalitas vestra dabat mensuram liberalissimam. Omnia haec epitheton applicat S. Bernardus ipsi Deo, qui futurus est merces omnium. Ipsi vide sermone 5 de Vigilia Natalis, et 11, in Canticum. DARENT IN SINUM VESTRUM, id est, vobis, quamquam vestrum, et firmissime possidendum dabunt; supple illi, qui retributione praerunt. Quamquam August., lib. 2 Quæst. evang., q. 8, referat ad eos qui beneficium accepissent; non enim dicaret, inquit, dabunt, etc., nisi qua per illorum merita, quibus dederint, mercede colestem recipere merebantur. Eadem quippe MENSURA, QUA MESSI FUTURIS, REMETIETUR VOBIS. Quod referit debet ad omnia tria præcedentia, ad iudicium, ad condemnationem, ad dimissionem, ut patet ex Matth. 7, v. 1 et 2, maxime vero hinc referunt ad erogationem seu dationem,

vel *milda ceneget milda*, Mensura pro mensurâ, ubi vicissitudinem et par pari relatum significare volunt. Tale subiectum vobis erit apud Deum iudicium, quali vos si fueritis in alios; exactum; severum, rigidum, si exacti seu potius cariosi ipsi, severi, ac rigidi fueritis. Contra, si candidi fueritis ac benigni aliena vita: judices, Deum quoque contra vos candidam et benignum iudicent sentientis. Ut enim diligenter peccata examinentur tua, ait Chrysostomus, legem prius ipse posuit, severitas de his quæ proximus peccaverat iudicando; nam, iudicium sine misericordia, quod dicit Apostolus, illi qui non feci misericordiam, Jac. 2, v. 15. Ve autem etiam laudabilis vita hominum, si remota misericordia discutis eas, Augustinus inquit, ubi orat pro vita defuncta matre sua, capite ultimo libri 9 Confessionum. Tali erga nos erit Deus, quales nos erga alios; bonus, si boni, mutus, si malo; durus, inclemens, rigidus, si duri ipsi, inclemens, rigidus; si misericordes, benigni, faciles, misericordissimus ipse, benignissimus, facilissimus. Non enim intelligentia est aequalitas graduum inter divinam et humanam sive benignitatem, sive rigiditatem, sed duntaxat in genere unam alteri respondere. Dei benignitatem lumen benignitatis, Dei rigiditatem hominis rigiditatem; majori vel minori hominis sive rigiditatem sive benignitatem. Nam quod ad gradus, in humanum exitus, humanam divina, tam rigiditas, quam benignitas, tametsi rigiditas meritum hominis non existat.

VERS. 40. — NOX EST, etc. Confirmat quod dicit alter proverbio accumulato. Libenter enim usus est vulgaribus sermonibus, quod facilis pietatem ruidos animis instillaret.

SUPER MAGISTRUM, magistro præstantem seu perfector. Hoc plerisque semper ita accidit.

OMNIS, subaudi, discipulus: possis etiam vertere tuus, nam ad utrumque ambiguum est *tuus*.

Erat, esse solet.

Si sit. Has duas voculas, qua Graecē et Syriacē non leguntur, addidit Interpres explicatio ergo: quoniam illis non additis, clara est sententia, si interpretas ante *tu* erit: *Perfectus autem omnis, erit sicut magister ejus.* Quam sie liecat per hypallagen expondere: Qui fuerit sicut magister ipsius, is omnis est perfectus discipulus. Loci sensus est: Perfectus esse et haberet solet omnis ille discipulus, qui assecutus est perfectionem magistri: majorem in discipulo quam sit in magistro perfectionem nemo expectat. Quare si tu, qui te preceptorem præbes fratri, eacum et virtutis es, non minus quam ille, tametsi alto fortè virtute generi; non meliorem formabis discipulum quam tu ipse sis; non perfectior evadet frater qui se tibi discipulum adjungi, quam tu magister, id est, talis

scilicet pro ratâ abundantie, quâ quis usus fuerit in erogando, restitutum iri mercede incomparabiliter quidem in se maiorem, proportione tamen quidam respondentem mensuram liberalitatis.

Ut idem significet, quod Apostolus: *Qui parci seminat, parci et metet; et qui seminat in benedictionibus, id est, copiose et abundantie, de benedictionibus et metet.*

An ergo temere et iniquè iudicabimur à Deo, si temere et iniquè iudicaverimus?

Respondeat August. tum hic ipsum.

49, quast. 4, nos eodem iudicio judicari,

quia temeritas quâ punimus alium, eadem ipsa nos puni, quia scilicet illa ipsa est causa punitionis.

Sed quia Christus non tam identitatem cause

iudicij nostri quam comparationem utriusque judicii

instituit, vulgar loquendi modo ab vulgum usurpatum magis congruere videtur, ut eodem iudicio judicari dicatur, quo iudicavimus, nempe vel excusationis vel condemnationis: ut scilicet si candidè benignè quis alios censerimus, Deus vicissim benignè nos his iudicet, si severè condemnaverimus, Deus nos condemnabit, et severè trahet. August. lib. 21 de Civit., c. 11, objecitib; pro peccato temporali ponam non debere esse aternam, respondet, *cumdem dictam esse mensuram, non propter aequale temporis spatium, sed propter vicissitudinem mali, hoc est, ut qui mala fecerit, mala patatur.* Significat enim quod talium se Deus exhibebit, quidem se alii habuerint, aut benignum, aut severum.

reddetur qualis es tu: vel non relinquit vitium, quod tu in illo notabas; contemplans tua; vel sequestrat non minus gravia, ac proinde tecum abilit in perditionem, ambo peribitis. Ineptus itaque esse doctorem alienorum vitorum censor, qui suorum est negligens; purusque esse debere ab omni crimen, qui velit alteri tutu fructuosius praere. Hoc proverbium alio modo tractatum etiam fuit Matth. 10. v. 24. Discipulus horum sibi ducit magistro sequari; plus quidem honoris appetere non audet; deinde que patienter a dominis fertur conditio, eam subire servire recensur non possunt. Subsumptionem jam et ilationem relinquit apostolus, quis aliquando post exprestum, passionem instant, ubi cognitione ipsius perfectius imbutus esset, ac proinde aptius de se posset loqui, Joan. 13. v. 15 et 14. Ex autem sic se habent: Cum igitur utroque jure ego super vos emineam, Filius Dei, cui et sumnum imperium traditum est a Patre, et magistris partes injunctae sunt, non enim oderunt in fratribus vita, quibus graviora diligunt se.

De ex oculo tuo; corrige prius in te graviora vita tua.

PERSPICTUS ET EDUCAS. Jam non vides, nimis trabe, mole sua, visum tibi tollente aut vivante, cum non alii magis opus sit integrum visu, quam ut minuta videantur; tunc videbis, purgatus oculis; tunc idoneus eris, ita ut et tibi et aliis satisfacere quaeas: nam, ut etiam videoles alioqui, nihil quam veritatem odio exposui.

Vers. 43. — NON EST ENIM. Conjunctionem enim non intelligo hoc loco esse causalem, sed potius superflueri, ut aliquando: quam Syrus certe hic omisit. Itaque interpretandus est evangelista, qui breviter carpimque descripsit hunc Domini sermonem, sententiam istam non ita retulisse, ut ad eorum que mox praecedunt confirmationem a Christo allataam, (nam quamvis ipsa quadrat, non perinde tamen ea quo consequentur coherentes); sed simpli- citer ut a Christo in medium tempore productam, occasione quam ipse non narrat, sed Matthaeus, adversus scilicet pseudoprophetas, cap. 7. v. 15, 16, quamquam et alii adversus calumniatores, Matth. 12. v. 33; ut variis propositis proverbia hujusmodi possunt accomodari: nam et in hypocritis quadrat, qui ipsi malo, inepti sunt qui fratres reddant bonos. Ubi enim primum adventum, seminquent doctrinam suam, sunt quidem qui mox eos agnoscent, sed plerique non perinde manifeste, nisi ubi sementis illis, editis fructibus, seipsam autoscuretes suis prodiderit.

Vers. 41. — QUID AUTEM VIDES FESTUCALEM? etc. Festuca minima ligni particula est, trabs magna; unde festuca minora vita significat, trabs ingentia. Tota enim locutio, ad patet, quod crebro in antiquorum Iudeorum libris occurrit. Itaque reprehendit hic aliquod videlicissimum iudicium et iudicium genus, qui oculatus sunt, ut in aliis delicta levia videant, gravissima in seipsis non videant. Negne tantum ea vident, sed etiam corrigeri et corrigeri volunt, quibus sit.

NON CONSIDERAS? Quare, inquit, tam oculatus et curiosus es in cernendis atque arguidis aliorum vitium,

TRABEM QUE IN OCULO TUO. Per trabem significantur majora gravioraque peccata, quamvis major graviora que est trabs lesticia; verbi gratia, ira festuca est; odium, qua est ira inveneterata, trabs, tanquam qua vetustate excreverit in trabem.

NON CONSIDERAS? Quare, inquit, tam oculatus et curiosus es in cernendis atque arguidis aliorum vitium,

Vers. 44. — QUID AUTEM VIDES FESTUCALEM? etc. Festuca minima ligni particula est, trabs magna; unde festuca minora vita significat, trabs ingentia. Tota enim locutio, ad patet, quod crebro in antiquorum Iudeorum libris occurrit. Itaque reprehendit hic aliquod videlicissimum iudicium et iudicium genus, qui oculatus sunt, ut in aliis delicta levia videant, gravissima in seipsis non videant. Negne tantum ea vident, sed etiam corrigeri et corrigeri volunt, quibus sit.

Vers. 42. — AUT QUO MONO, id est, quia fronte dicas: SINE EJICIAM FESTUCALEM, etc., id est, permittit a

et cæcus indulgens in tuis, longè majoribus iis et gravioribus? q. d., summa impudentia est.

Vers. 42. — AUT QUO MONO, quia fronte. Est enim admirantis potius quam simpliciter interrogant. Auxesin nota hypocritics impudentia, quæ non contenta observasse apud se fratris erratum, erumpit etiam et aperte reprehendit, neglectis propriis crimibus adeo magnis.

EJICIAM FESTUCALEM. Qui alterum corripit, similis illi est, qui eliceret conatur ex alterius oculo id quod oculum offendit: uteque enim corrigerere studet, unus oculum fratris, alter animum.

HYPOCRITA. Hypocritas vocat, quod videri velint quim alienissimi à vitia, ut qui eis infensissimi nec minima ferent, cum revera tota maledicentia maledant; quodque non emendatos desiderant fratres, id quod præ se ferunt, sed nihil quam pudicatos, aut etiam laceratos: non enim oderunt in fratribus vita, quibus graviora diligunt se.

De ex oculo tuo; corrige prius in te graviora vita tua.

PERSPICTUS ET EDUCAS. Jam non vides, nimis trabe, mole sua, visum tibi tollente aut vivante, cum non alii magis opus sit integrum visu, quam ut minuta videantur; tunc videbis, purgatus oculis; tunc idoneus eris, ita ut et tibi et aliis satisfacere quaeas: nam, ut etiam videoles alioqui, nihil quam veritatem odio exposui.

Vers. 43. — NON EST ENIM. Conjunctionem enim non intelligo hoc loco esse causalem, sed potius superflueri, ut aliquando: quam Syrus certe hic omisit. Itaque interpretandus est evangelista, qui breviter carpimque descripsit hunc Domini sermonem, sententiam istam non ita retulisse, ut ad eorum que mox praecedunt confirmationem a Christo allataam, (nam quamvis ipsa quadrat, non perinde tamen ea quo consequentur coherentes); sed simpli- citer ut a Christo in medium tempore productam, occasione quam ipse non narrat, sed Matthaeus, adversus scilicet pseudoprophetas, cap. 7. v. 15, 16, quamquam et alii adversus calumniatores, Matth. 12. v. 33; ut variis propositis proverbia hujusmodi possunt accomodari: nam et in hypocritis quadrat, qui ipsi malo, inepti sunt qui fratres reddant bonos. Ubi enim primum adventum, seminquent doctrinam suam, sunt quidem qui mox eos agnoscent, sed plerique non perinde manifeste, nisi ubi sementis illis, editis fructibus, seipsam autoscuretes suis prodiderit.

CORDIS SUI, REPOSO IN CORDE SUO. Bonum, sermonem bonum, de verbis est sermo. MALO THESAURUS. Graeca et Syria reputant cordis sui, Nam ex corde, ut ex radice, pendet præcipuum hominis sive bonitas, sive malitia. Non aliud à vobis est expectandum, quam ut, cum ipsam adversum calumniatores producit Salvator, Matth. 12. v. 34 et 55.

CORDIS SUI, REPOSO IN CORDE SUO. Bonum, sermonem bonum, de verbis est sermo. MALO THESAURUS. Graeca et Syria reputant cordis sui, Nam ex corde, ut ex radice, pendet præcipuum hominis sive bonitas, sive malitia. Non aliud à vobis est expectandum, quam ut, cum ipsam adversum calumniatores producit Salvator, Matth. 12. v. 34 et 55.

EX ABUNDANTIA CORDIS, EX EO QUOD IN CORDE ABUN-

DANTIA OPINIONEM VENARI STUDENT, CUM MINIMIS SANCTI SINT.

ET EICE PRIMUM TRABEM DE OCULO TUO, id est, corrige prius in te ipso graviora; tunc purgatus omnino idoneus eris, qui aliorum peccata corripias et corregas;

Ceterum non adhaerendum est istis, aut dubitanter versandum, donec doctrina ipsorum suos fructus edat; sed cum alii frequenter admoneantur, novatores omnes cavero; hic prædictor, si expectaverimus nonnulli, habituros nos ex fructibus certissima nequitate signa (nihil enim ita stultum est, quod non alii semper amplexuri sint, ut est corrupta natura novae falsitatis quam veteris veritatis sequacio), non quod non sint alia mobus ab initio nascentes haeresis, sed quod ista cuius manifesta esse queat. Observa pseudopropheticum hodiæ nostrorum hujusmodi fructus, a quibus faciles sunt agniti; adversus nativos Principes legitimamque potestatem rebellarē, novelam fidem, nunquam haec tenet receptam, armis ac vi propagare, optimis quoque Catholicorum persecuti qui pessimis quibusque velle, atque illos, ubi se eis adjungerint, ita ut ferri sit, non emendari, sed, tanquam qui ad asylum iniquitatis profugerint, tales manere secures, quales fuerant, ut nihil amplius dicant; luxurie ad adulterium et sacrilegium usque habentas laxare, sacerdotum sacrorumque locorum bona prædicta loco ducente, sacerdotum catholicorumque absque formâ juris caedes nullus pendere, marorum instituta pro arbitrio quevis convellere, et cetera non paucia.

Vers. 44. — DE FRUCTU SEU, EX PROPRIO FRUCTU, COGNOSCITOR BONANE SIT A MALA. Nam si fructus est bonus, bona est arbor; si mala, mala. Dat symbolum quo agnoscantur pseudoprophetae, ex fructibus. Non enim ex foliis, neque ex floribus, sed ex fructu arbor bona malave dignoscitur, Bernardus id epist. 107.

Ficus. Matthæus uvas; sed sententia est eadem una, licet verba nonnulli discrepant.

Ruo, quamvis pulchrius vite florete, et lenta sit, foliæ diuturniora habeat. Nunquid colliguntur, nonquid carpuntur, a spinis uva, à tribulis ficus, aut ali fructus boni? q. d., non. Declarat Salvator id quod dixerat. Ut spinæ, ait, non proferunt uvas, neque tribuli fici, licet non minus virides sunt quam viti et fici; ita nec fructus bonos prophetæ mendaces, quamvis eximis veritatis imagine palliat.

Vers. 45. — BONVS NMO. Doctrina non absimilis superiori (hoc enim ferè est thesaurus cordis, quod radix arboris; et quod præfertur è thesauro cordis, fructus arboris), alia tamen; quam et ipsam adversum calumniatores producit Salvator, Matth. 12. v. 34 et 55.

CORDIS SUI, REPOSO IN CORDE SUO.

BONUM, SERMONEM BONUM, DE VERBIS EST SERMO.

MALO THESAURUS. Graeca et Syria reputant cordis sui, Nam ex corde, ut ex radice, pendet præcipuum hominis sive bonitas, sive malitia. Non aliud à vobis est expectandum, quam ut, cum ipsam adversum calumniatores producit Salvator, Matth. 12. v. 34 et 55.

EX ABUNDANTIA CORDIS, EX EO QUOD IN CORDE ABUN-

DANTIA OPINIONEM VENARI STUDENT, CUM MINIMIS SANCTI SINT.

ET EICE PRIMUM TRABEM DE OCULO TUO, id est, corrige prius in te ipso graviora; tunc purgatus omnino idoneus eris, qui aliorum peccata corripias et corregas;

dat. Cor, ut est irrequetum, ita perpetuis agitat cogitationibus, aliasque aliis accumulat, et instar incompletissimi penu intus plenum est abundantque affectionibus. Ex vero quales sunt, talia sunt et verba que ex harum aero promuntur, si bona bona, mala si male seu viciose. Promunt enim os verba ex aero sive thesauro cogitationum cordis, quem nec facile quicquam exhaustum quantumvis verbosus, quin id quod in ore versatur, longè magis abundantiusque versetur in corde. Haec significant haec sacro proverbio: quo addit impropterum sue auctoritatem Salvator. Est autem sententia haec proverbialis, quemadmodum cetera, vera ut plurimum: in hypocritis tamen qui simulacrum loquuntur, ut sancti sonent verba, at villosa sunt ex vitorio principio, lingente formante verba eo modo, quo consequi queat id cuius abundat astutaque desiderio.

OS LOQUITUR. Graecæ, loquitor os ejus, id est, hominis uniuscūque; majoris tamen gratia sententia est Latinæ et Syriæ, absque relativio.

Vers. 46. — QUID AUTEM, etc., q. d. Frustra vocatis me, nihil proderit vobis ad promerendum regnum colorum, si non facitis quæ dico, præcipio. Condemnabit potius vos, quod, quem Dominum vestrum verbis profitemini, cum factis negetis, ejus voluntatem non facialis, infra, cap. 12. v. 47. Observatio preceptorum arguit fidem servum, non complatio honorifica.

DOMINI, DOMINE. Vocis congerimatione, non tam vehementer significari arbitror, quam frequentiam, quod in ore eis sit Dominum vocare atque invocare.

QUE DICO, PRÆCEPTA, MANDATA QUAE HAEC TENUIT MAGNA EX PARTE EXPOSUIT.

Vers. 47. — VENIT AD ME, UT DOCEATUR QUOD RECUTUM EST.

ET AUDIT SINCERO ANIMO SERMONES MEOS, DOCTRINAM, PRÆCEPTIA MEA.

Et, cum res exigit, FACIT, REBUS IPSIS PRÆSTAT, ET SECUNDUM EOS VIVIT.

OSTENDAM. PRÆFATIO RETHORICA ATTENTIONEM PARANS.

Vers. 48. — HOMINI EDIFICANTI BONUM, EDIFICATORI DOMUS. Hominis hæc in vita conversatio, similius adiunctionis est; quasi enim unam aliquam struuntur, id est, vita ratione sive institutum, omnibus conversationis sue operibus molitur.

FODIT IN ALTEM, ID ET EXCAVAT SEU PROFUNDAVIT. Crescit oratio; plus est enim profundum facere quam fodere. Sensus expressit interpres, fodit in altum seu profundum; ita altè fodit, ut in petra, quam in profundis terræ viscerebus vel inventit vel possit, fundamentum collocaret.

FUNDAMENTUM, SIVE, UT EST, IN ALIS LIBRIS, FUNDAMENTA, ID EST, OMNES FUNDAMENTI PARTES.

INUNDATIONE. In Matthæo de tribus mentis fit,

quia, ut August., videbis ea oculis columbe, id est, cum animi simplicitate ac dilectione. Multa enim disimilabili, bene interpretaberis, excusat, tolerabis; denique ex proprie infirmatis consideratione eum humiliatae et fructu argues.

pluvia, fluminibus, ventis quibus significantur varia persecutionum et tentationum genera in hoc seculo, et in seculi consummatione horrida illa extremi iudicij tempestas; illa enim, diversas tentant rationales structure nostras partes, quia firmitudine consistant; huc, semel omnes tentabit, de qua scriptum est, Isa. 28, v. 2: *Ecce validus et fortis Dominus, sicut impetus grandinus, turbo confingens, sicut impetus aquarum multarum inundantium et emissarum super terram spatiis.* Nam pluvia et grando, desuper domum incident; turbo et venti, latera tentant; flumina impetus aquarum inundantium, ima petunt fundamenta.

Movere, concutere, labefactare, morendo agitandoe subverttere. Nam, ut alii psalmus 14, v. 5: *Qui facit haec non movebitur in aeternum.* Et psalm. 134, v. 1: *Sicut mons Sion, non commovebitur in aeternum.*

SUPER PETRAM, probantem eam dominum firmitudinem, ut contra adversaria omnia immobili perstaret et invicta: firmi et solidi adiuncta erat; est enim firma et solida vita instituta ratio, que permanstra sit; in effecto certi; et servatura hominem in seculo seculorum, id est, adductura in regnum celorum, auditam Christi doctrinam operibus exprimere. Non enim quisque firmat, Augustinus ait, *quaerit audit vel percipit, nisi faciendo.* Et si quando cadere contingat in hac viâ, hoc est, adiutorum persecutionibus cedere, non si id nisi quia firmam illam et solidam adiunctandi ratione deserit, id est, non persistat in coram que a Christo didicit observatione.

VERS. 49. — AUDIT ET NON FACIT; Graeci audierit et non fecerit. Non de iis qui audiunt tantum sermo est, sed qui ita audiunt et etiam credunt et profiteantur, dicentes, Domine, Domine; non tamen ob-

CAPUT VII.

1. Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum.

2. Centurionis autem coiudicauit servus malè habens, erat moribundus: qui illi erat pretiosus.

3. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Iudeorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum eius.

4. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum solliciti, dicentes ei: *Quia dignus est ut hoc illi praestates:*

5. *Diligit enim gentem nostram, et synagogam ipsa adiudicavit nobis.*

6. Jesus autem ibat cum illis; et cum jam non longe esset a domo, misit ad eum centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari: non enim sum dignus ut sub tecum meum intres.

7. Propter quod et meipsum non sum dignum arbitrius ut venirem ad te: sed dic verbo, et sanabitur puer meus.

8. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites; et dico huic: Vade, et valit: et aliui: Veni, et venit; et servo meo: Fac hoc, et facit.

9. Quo audito, Jesus miratus est; et conversus se-

diant praecepit divinis. *Quia nonnulli auditorum laudatur erant ea quæ dixerat, nec tamen facti; per parabolam hos anticipando deterret.*

EDIFICANTI, qui sedificavit, quasi nulla unquam tempestas esset exortura. Jac. 1, v. 22: *Estate factores verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmetipsos.* *Quia si quis auditor est verbi et non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis sue in speculo, etc.*

SEUM, non est Graecæ, sed Syriacæ.

SUPER TERRAM SINE FUNDAMENTO. In Matthæo est: *Super arenam, quæ cum sit fluxa, et humescat mollescat facile, nullum potest domini stabilitatem dare* (hinc enim proverbium: *In arena edificas.*) Contentus enim audiens et credidisse, fallaci, imo nullo, nimirum fundamento.

IS QUAM, DOMUM.

CEDCIOR. Frequenter hic accedit, ut, qui fide et scientia nisi opera negligunt, ori gravi tentatione, etiam fidem deserant et scientiam repudient; itaque cadat manifestè et evanescat structura universa quam moliti fuerant, quantavis cum ostentatione decoris. Porrò omnino inuisuissimum epus quale sit dies Domini declarabit, 1 Cor. 5, v. 14: manifestumque dabat quam insipientes hi adiudicatores fuerint: quam vanior omnium spes fuerit, in sola fidè et mandatorum Dei cognitione professioneque fidientium, dum reprobat, exerceat et igni cremabit, omnem adiudicationem eorum, jubebunturque ipsi discedere in ignem aeternum exclusi regno celorum.

MAGNA, integræ, absque spe restitutions, quippe ab uno fundo eversa; itaque adiudicatoris cassus labor jacturæ irre recuperabilis, quæ pereat funditus totus.

CHAPITRE VII.

1. Après que Jésus eut achevé tout ce discours, devant le peuple qui l'écoutait, il entra dans Capharnaum.

2. Il y avait là un centenier, dont le serviteur, qui lui était cher, était dangereusement malade, et près de mourir.

3. Et ayant entendu parler de Jésus, il lui envoyait quelques sénateurs juifs, pour le prier de venir guérir son serviteur.

4. Ces sénateurs étaient donc venus vers Jésus, le suppliaient instamment, en lui disant: Il mérite que vous fassiez cela pour lui,

5. Car il aime notre nation, et il nous a même bâti une synagogue.

6. Jesus s'en alla donc avec eux; et comme il n'était plus très loin de la maison, le centenier envoya de ses amis au-devant de lui, pour lui dire de sa part: Seigneur, ne nous donnez point tant de peine, car je ne mérite pas que vous entrez dans mon logis.

7. C'est pourquoi aussi je ne me suis pas jugé digne d'aller à vous; mais dites une parole, et mon serviteur sera guéri.

8. Car, moi qui ne suis qu'un homme soumis à d'autres, j'ai des soldats sous moi, je dis à l'un: Allez, et il va; et à l'autre: Venez, et il vient; et à mon serviteur: Faites cela, et il lo fait.

9. Jésus, entendant ces paroles, fut dans l'admiratio-

tionibus se turbis, dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantum fidem invehi.

10. Et reversi qui misi fuerant, domum, inventaverunt serum, qui languerat, sanum.

11. Et factum est, deinceps ibat in civitatem, quæ vocatur Nain, et ibant cum eo discipuli ejus, et turba copiosa.

12. Cum autem appropinquaret porte civitatis, ecce defunctus efficeretur filius unicus matris suæ, et haec vidua erat: et turba civitatis multa cum illa.

13. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere.

14. Et accessit, et tetigit loculum (hi autem qui portabant, steterunt); et ait: Adolecens, tibi dico, surga.

15. Et resedit qui erat mortuus, et cepit loqui: et dedit illam matri suæ.

16. Accipit autem omnes timor; et magnificabant Deum dicentes: Quia propria magnum surrexit in nobis; et quia Deus visitavit plebem suam.

17. Et exiit hic sermo in universam Iudeam de eo, et in omnem circa regionem.

18. Et nuntiavero Joanni discipuli ejus de omnibus his.

19. Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, et misit ad Jesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?

20. Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt: Joannes Bapista misit nos ad te, dicens: tu es qui venturus es, an alium expectamus?

21. In ipsa autem hora, multos curvavit à languoribus, et plagiis, et spiritibus malis, et cœcis multis donavit visum.

22. Et respondens, dixit illis: Euntes renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis, quia excedunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangélizantur:

23. Et beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me.

24. Et cum discessissent nuntii Joannis, cepit de Joanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre? arundinetem vento agitatam?

25. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis induitum? Ecce qui in ueste pretiosâ sunt et deliciis, in dominibus regum sunt.

26. Sed quid existis videre? prophetam? Utique dico vobis, et plus quam prophetam.

27. Hic est de quo scriptum est: Ecce mittó angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te.

28. Dico enim vobis: Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est. Qui autem minor est in regno Dei, major est illo.

29. Et omnis populus audiens et publicani, justificaverunt Deum, baptizati baptismus Joannis.

30. Pharisei autem et legi periti consilium Dei spreverunt in sometipsis, non baptizati ab eo.

31. Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam

tion; et se tournant vers le peuple qui le suivait, il leur dit: Je vous le dis en vérité, je n'ai point trouvé tant de foi même dans israel.

32. Et ceux que le centenier avait envoyés, étant retournés chez lui, trouvèrent que le serviteur qui avait été malade était parfaitement guéri.

33. Après ceci, Jésus allait à une ville appelée Nain, suivi de ses disciples et d'une grande foule de personnes.

34. Et comme il était près de la porte de la ville, il arriva qu'on portait en terre un mort; c'était un fils unique, dont la mère était veuve; et celle-ci était accompagnée d'une grande quantité de personnes de la ville.

35. Le Seigneur l'ayant vu, fut touché de compassion pour elle; et il lui dit: Ne pleurez point.

36. Puis s'étant approché, il toucha le cercueil: or, ceux qui le portaient s'arrêtèrent; et il dit: Jeune homme, levez-vous. Je vous le commande.

37. Alors le mort se leva sur son sèant et commença à parler; et Jésus le rendit à sa mère.

38. Tous ceux qui étaient présents furent saisis de fraîveur; et ils glorifiaient Dieu, en disant: Un grand prophète a paru au milieu de nous; et Dieu a visité son peuple.

39. Et le bruit de ce miracle se répandit dans toute la Judée et dans tous les pays d'alentour.

40. Et les disciples de Jean lui annoncèrent toutes ces choses.

41. Et Jean appela deux de ses disciples, et les envoya à Jésus, pour lui dire: Etes-vous celui qui doit venir, ou si nous devons en attendre un autre?

42. Et l'ange venus vers Jésus, ils lui dirent: Jean-Baptiste nous a envoyés à vous, pour vous dire: Etes-vous celui qui doit venir, ou si nous devons en attendre un autre?

43. A cette heure même, Jésus délivra plusieurs personnes de leurs maladies et de leurs plaies, et des malins esprits; et il rendit la vue à plusieurs aveugles.

44. Puis, répondant aux disciples de Jean, il leur dit: Allez, rapportez à Jean ce que vous venez de voir et d'entendre: que les aveugles voient, que les boiteux marchent, que les lépreux sont guéris, que les sourds entendent, que les morts ressuscitent, que l'Évangile est annoncé aux pauvres;

45. Et bienheureux est celui qui ne prendra point de moi un sujet de scandale.

46. Ceu qui étaient venus de la part de Jean, s'en étaient retournés, Jésus s'adressa au peuple, leur parla de Jean en cette manière: Qu'êtes-vous allés voir dans le désert? Un roseau agité par le vent?

47. Qu'êtes-vous, dis-je, allés voir? Un prophète? Oui, certes, je vous le dis, et plus qu'un prophète.

48. Cest de lui qu'il est écrit: Voici, l'envoie devant vous mon ange qui vous préparera la voie.

49. Aussi je vous déclare qu'entre tous ceux qui sont nés des femmes, il n'y a point de plus grand prophète que Jean-Baptiste; mais celui qui est le plus petit dans le royaume de Dieu, est plus grand que lui.

50. Tout le peuple et les publicains ayant entendu cela, glorifiaient la justice de Dieu, en recevant le baptême de Jean.

51. Mais les Pharisiens et les docteurs de la loi ont méprisé le conseil de Dieu sur eux, n'ayant point reçu le baptême de Jean.

52. A qui donc, ajouta le Seigneur, comparerai-je